

УДК 37.035:27 (477.7)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.11>**М. М. Кузнєцова**старший викладач кафедри англійської мови
факультету іноземних мов

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

СУТНІСТЬ І МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ХРИСТІЯНСЬКИХ КОНФЕСІЯХ НАРОДІВ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я

У статті визначаються сутність і структура специфіки сформованості соціальної вихованості учнівської молоді у християнських конфесіях народів Північного Приазов'я, зокрема у глобальній системі розвитку полірелігійного середовища.

У роботі представлені основні механізми соціалізації, соціальний вплив на виховання, програми і методики соціального розвитку, які можуть бути корисними для подальшого вивчення представників соціально-культурної сфери, сучасних учителів та працівників соціальної роботи, вихователів недільних шкіл тощо.

У статті проаналізовано наукові дослідження щодо висвітлення аспектів та змісту соціального виховання студентської молоді християнських конфесій у Північному Приазов'ї.

Проаналізовано умови соціального виховання учнівської молоді в Північному Приазов'ї в динаміці за цілою низкою аспектів. Передусім мова йде про культурно-історичний аспект, а саме про унікальність формування Північного Приазов'я як специфічного поліконфесійного краю, що був сформований під впливом багатьох чинників. Є підстави вважати, що ці чинники безпосередньо впливали на його історичне становлення.

У роботі висвітлено кращі ідеї для вирішення суттєвої проблеми – підняття рівня соціальної вихованості сучасної молоді на теренах Північного Приазов'я, адже соціальна вихованість учнівської молоді у християнських конфесіях Північного Приазов'я поступово набуває нових ознак і змісту. Це відбувається як на індивідуальному, так і на груповому, а також на регіональному і глобальному щаблях. Це зумовлює необхідність по-іншому подивитися на проблему розробки і використання методик соціального виховання, враховуючи індивідуальний, груповий, регіональний і глобальний контекст.

Полірелігійне середовище, що постійно збагачується діалогічними універсаліями, створює таку атмосферу соціального досвіду, що здатне сприяти соціальному вихованню, розвитку в учнівській молоді бажання самореалізовуватися, зростати і духовно, і культурно.

У статті зазначено, що середовище, у якому сформовано глибоку повагу до представників інших релігій і конфесій, навчає учнів поважати іншу людину, привчає до вдосконалення здатності адекватного сприйняття духовних і соціальних світів інших, формує соціальну активність, що спрямована на творче збагачення навколишнього світу, розвиває духовно-соціальні цінності.

Ключові слова: учнівська молодь, народи Північного Приазов'я, соціалізація, соціальна вихованість, християнські конфесії, виховання.

Постановка проблеми. З метою пошуку нових знань та вмій щодо соціалізації учнівської молоді народів Північного Приазов'я досліджуються роботи сучасних науковців із цієї галузі. Недостатність розробки програм соціального виховання учнівської молоді, недостатність спеціально розроблених соціально-просвітницьких тренінгів стримують процеси соціалізації, що, у свою чергу, призводить до низького рівня соціальної вихованості учнів на території Північного Приазов'я, і це потребує подальших досліджень. Віднайти концептуальні основи соціального виховання учнівської молоді у християнських конфесіях народів Північного Приазов'я покликано подальше дослідження.

В умовах полірелігійного середовища проблема соціального виховання набуває особли-

вої гостроти, оскільки не завжди учні демонструють високий рівень соціальної відповідальності, соціальної вихованості та соціальної активності, а отже, не завжди можуть вільно спілкуватися, розкривати себе як людину соціальну, долати ті соціальні бар'єри, які опиняються перед ними. На розкриття особливостей змісту і структури соціальної вихованості учнівської молоді у християнських конфесіях спрямована ця робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що переважна кількість робіт не має чіткої структури щодо соціалізації учнівської молоді у християнських конфесіях народів Північного Приазов'я. У вирішенні порушеної проблеми нам допоможуть праці М. Плоткіна, Т. Бондаренко, Ю. Корницької, Л. Канішевської, що розкривають питання сутності соціальної вихованості. У робо-

тах О. Рассказової та О. Рижанової розглядається соціальність як вищий прояв соціальної вихованості учня. Корисні для вирішення цього питання монографія П. Матвеева, у якій розглядаються глобальні проблеми суспільства, та праці О. Гурової, І. Бежа, В. Поповича, І. Яблокова, В. Зеньковського, Т. Ромма, О. Богданової.

Мета статті – виявлення сутності, механізмів, змісту і структури соціальної вихованості учнівської молоді у християнських конфесіях. Надання можливості представникам християнської культури розвивати учнівську молодь, відбудовувати мережу недільних шкіл, доступність до теологічної освіти, традиційної релігійної культури, а отже, більш широкий контекст соціального виховання потребує від педагогічної науки виробити концептуальні основи, що висвітлять кращі ідеї для вирішення суттєвої проблеми – підняття рівня соціальної вихованості сучасної молоді на теренах Північного Приазов'я.

Виклад основного матеріалу. Полірелігійне середовище, що постійно збагачується діалогічними універсальними, створює таку атмосферу соціального досвіду, що здатна сприяти соціальному вихованню, розвитку в учнівській молоді бажання самореалізовуватися, зростати і духовно, і культурно. У цьому плані доречно звернутися до термінологічного поля дослідження для того, щоб чітко визначити і зміст, і структуру соціальної вихованості учнівської молоді у християнських конфесіях народів Північного Приазов'я [9, с. 117–125].

Питання сутності соціальної вихованості розкривається в деяких роботах [2; 11] і досить тісно переплітається з поняттями «вихованість соціальних цінностей» [8], «соціальна зрілість» [7]. Так, у дисертаційній роботі М. Плоткіна «Теорія і практика соціального виховання школярів» доведено, що сутністю соціального виховання є закономірний взаємозв'язок і взаємозалежність, життєздатність усіх сфер соціальної практики від «рівня вихованості особистості в дитячому (шкільному) віці, громадянської відповідальності і соціальної активності, сформованості духовно-моральних якостей» [11, с. 16]. Концепція соціального виховання школярів, за М. Плоткіним, вибудовується на рівні мети, що полягає у формуванні «здатності особистості до активного функціонування в конкретному соціумі; теоретико-методологічних основ (пріоритет духовно-моральних цінностей як фундаментальна основа соціального виховання школярів; соціально-педагогічна парадигма розвитку виховного процесу; державно-громадський міжінституційний підхід до здійснення соціального виховання молодих поколінь на основі виконання кожним інститутом своїх, соціально зумовлених функцій; актуалізація суб'єктної позиції особистості школяра у процесі соціального виховання)» [11, с. 17–18]

Поняття «соціальна вихованість» розкривається в дисертаційній роботі Т. Бондаренко. Учена доводить, що соціальна вихованість є певним результатом виховання «на даному етапі соціальної взаємодії, що забезпечує соціально прийнятну поведінку, вміння відтворювати набуті соціальні знання та навички у практичній діяльності» [2, с. 10].

Близьке до поняття «соціальна вихованість» поняття «вихованість соціальних цінностей», «соціальна зрілість», що уточнюються в дисертаційних роботах Ю. Корницької, Л. Канішевської та ін. Так, «вихованість соціальних цінностей» визначено Ю. Корницькою як складне інтегративне особистісне утворення, що охоплює знання про сутність соціальних норм і цінностей, позитивне їх переживання як спонуки до виконання відповідних дій, умінь реалізовувати такі дії в реальній соціальній взаємодії» [8, с. 5]. Термін «соціальна зрілість» розкрито Л. Канішевською як інтегративну властивість особистості, що виявляється «у сформованості соціальних настановлень, спрямованих на свідому реалізацію суспільних норм і цінностей; проявів соціальних якостей; оволодіння сукупністю основних соціальних ролей, що дозволяють особистості компетентно діяти в усіх сферах суспільного життя» [7, с. 7]. Учена розробляє структуру соціальної зрілості та виділяє такі компоненти, як «когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний» [7, с. 7].

Отже, розглядаючи поняття «соціальна вихованість учня у християнських конфесіях», можемо стверджувати, що воно насамперед є результатом процесу соціального виховання (як природного, так і цілеспрямованого), що здійснюється за допомогою взаємодії релігійних, державних, родинних зв'язків і постає здатністю індивіда налагоджувати гармонійну взаємодію з різними соціальними світами. Дана здатність базується на ідеях духовно-соціальних цінностей християнства, єдності та мирної взаємодії із представниками інших релігій, інших етнічних культур, а також інших соціальних груп.

Вищим проявом соціальної вихованості учня є соціальність, як зазначає О. Рассказова, складниками якої вчена називає «когнітивну – соціальні знання, досвід; емоційно-ціннісну – соціальні цінності, якості; практично-діялісну – поведінка в суспільстві» [13, с. 64]. У роботі дослідниці О. Рижанової також визначено термін «соціальність» – «мета соціального виховання – ієрархія соціальних цінностей, соціальних якостей, соціальної поведінки – та соціально-виховний результат – прояв індивідуального позитивно-творчого ставлення до соціального буття, зокрема до сімейного, етнічного, релігійного, регіонального, глобального тощо». До того ж учена трактує саме поняття «соціальне виховання» як «процес ціле-

спрямованого створення умов для розвитку соціальності соціальних суб'єктів у всіх сферах соціуму» [14, с. 16]. Вказуючи на те, що глобалізаційні процеси сучасної доби мають великий вплив на соціальний розвиток людини, автор підкреслює, що нині взаємозв'язки в самих групах визначаються не лише «внутрішніми соціокультурними умовами певної країни, але й регіону світу, загальнолюдською ситуацією в цілому» [14, с. 32].

Суголосною є думка щодо аутополіетнічності і самореферентності глобального суспільства, з одного боку, відкритості й інтерреферентності, з іншого, що розкрито в монографії П. Матвєєва. Автор вказує: «Глобальне суспільство має не тільки риси аутополіетнічності та самореферентності, але і риси відкритості, інтерреферентності. Про це, зокрема, свідчать проблеми «соціального ризику», «соціальних конфліктів», від яких не може позбутися, і аутополіетнічна та самореферентна система. Прикладами є глобальна екологічна проблема, релігійні війни, рух антиглобалістів, підвищення релігійності в сучасному суспільстві та інші подібні соціальні явища» [10, с. 51].

Сучасні вчені ставлять це питання в центр існування людини, адже її життя «втрачає своє суто біологічне наповнення й одержує соціальне, психологічне й діяльнісне наповнення» [16, с. 17]. І в цьому плані висувуються різні категорії, серед яких саме життя вже не визнається як «факт існування». Соціальне життя людини стає фактом особистісним, воно стає «моїм», і людина вступає у взаємозв'язки із соціальним середовищем, і вона не просто спілкується з іншими людьми, а знаходить якісну підтримку в соціальних елементах, які розкриваються через певні шаблони.

Зазначимо, що середовище, у якому сформовано глибоку повагу до представників інших релігій і конфесій, навчає учнів поважати іншу людину, привчає до вдосконалення здатності адекватного сприйняття духовних і соціальних світів інших, формує соціальну активність, що спрямована на творче збагачення навколишнього світу, розвиває духовно-соціальні цінності. Підґрунтям для визначення поняття «духовно-соціальні цінності» для народів нашої країни можна вважати загальнолюдські цінності, що об'єднують суспільство для поступового розвитку, адже саме ці цінності, що втілені у християнському вченні, є традиційною основою для соціального виховання молоді на теренах Північного Приазов'я, що потребує залучення кращих ідей та досвіду, а отже, вимагає вивчення, провадження нових досліджень. «Процес духовного відродження нашого народу вимагає вивчення педагогічної спадщини православ'я як традиційної основи християнського виховання в Україні», – зауважувала О. Гурова [3, с. 152]. У цьому руслі можемо також підкреслити думку І. Бега: «Кожна релігія має більш чи

менш чіткі етичні уявлення, найчастіше такі, що набувають форми норм (заповідей). Людина, яка дотримується релігійно-етичних норм, сама стає «нормою», зразком для наслідування, але за умови, якщо вона дотримується зазначених норм; водночас можливо, що якісь її риси і поведінка не є зразковими» [1, с. 10].

Для розкриття сутності поняття «духовно-соціальні цінності християнства», на яких ґрунтується соціальна вихованість особистості у християнських конфесіях, ми орієнтувалися на роботи, у яких відображено соціальні цінності християнства. Насамперед це праці В. Зеньківського [5; 6]. Центром соціального світу у християнстві є людський образ сина Ісуса Христа, який своїми словами та діями розкрив для всього світу цінності, що об'єднують людей, зрушують все суспільство до розвитку, а саме: любов, милосердя, відповідальність, праведність, справедливість, і саме на цьому і до сьогодні вибудовується цілісна соціальна доктрина християнства. Уважаємо, що для нашого дослідження є базовими такі положення:

1) на духовно-соціальних цінностях християнської культури засновуються бажання виразити діяльне добро як до іншої людини, так і до громади і суспільства загалом, саме тому соціально-духовні цінності важливі для соціального розвитку як окремої людини, так і всього суспільства;

2) від духовно-соціальних цінностей залежить набуття вигод у суспільстві, але не можна духовно-соціальні цінності християнства зводити лише до корисності, адже корисна людина лише «використовує» блага, надані їй іншою людиною, нічого не надаючи, отже, спустошує інформаційно-енергетичний та матеріальний обмін між людьми, що знецінює взаємини;

3) духовно-соціальні цінності християнської культури створено не вперше, і саме тому ми не можемо не посилатися на діяльність людини в соціумі та, відповідно, діяльність соціуму для людини, як на першоджерело цінностей. Соціальна діяльність як для людини, так і для суспільства, і те, що робить світ соціальним, уже є цінністю (пожертви, витрати, надання соціальної допомоги тощо);

4) із духовно-соціальними цінностями християнської культури задоволення матеріальних потреб у прямому зв'язку не перебуває, і саме тому не можна підкреслювати значущість отримання вигод і матеріальних благ для усунення незадоволення через брак будь-яких предметів матеріального світу;

5) соціальні потреби людини і суспільства є досить широким поняттям, взаємозв'язок духовно-соціальних цінностей християнства і соціальних потреб існує завжди, хоча вони мають різний зміст.

Отже, духовно-соціальні цінності, яких дотримуються представники християнської культури, можна назвати цілісною системою аксіологічних

значень і понять, що пов'язані з конкретною традицією в релігійному житті людей. Ці традиції, розгортаючись від образу Ісуса Христа, наповнюють кожну соціальну ситуацію сутнісним змістом через вираження соціальної діяльності. Її визначальний вектор – спрямованість на гармонійність та процвітання кожної людини в суспільстві і надання кожною людиною, зі свого боку, певних благ для інших, оточення. Соціальна доктрина християнства має міцну основу, що збагачується такими цінностями, як рівність, допомога, милосердя, любов, жертва, відповідальність. На цьому наголошує В. Попович [12, с. 1].

Наведемо думку І. Яблокова щодо цього: «Культову поведінку і релігійні настрої людина може засвоїти в дитячому віці, наслідуючи віруючим батькам та вихователям. Поступово здійснення обрядів перетворюється на звичку, якої людина може мимоволі підкорятися навіть тоді, коли стає дорослою» [17, с. 65].

Самий сенс релігійної ідентифікації полягає в ототожненні себе з іншими представниками певного релігійного світогляду, позитивному ставленні до інших, визнанні їхніх релігійних переконань як універсальних, набутті особистістю для себе вироблених принципів пізнання духовно-соціальних світів тощо. Стосовно світоглядної функції релігії Г. Дуліна зазначала: «Однією з найважливіших функцій православної освіти є світоглядна. Релігійна, православна свідомість дозволяє людині на світоглядному рівні вирішувати суперечності реального світу, його організацію у свідомості, у результаті чого виробляється певна картина світу, цінності, ідеали, норми, що становлять основні компоненти світогляду, тобто сукупність поглядів, оцінок, норм і настанов, що визначають ставлення людини до світу і виступають як орієнтири та регулятори її поведінки» [4, с. 60].

Можемо вказати на те, що соціальність виводиться з досвіду свідомості людини, її глибинного перетворення: «Начало особистості не є похідним, його неможливо вивести; якщо емпіричне «Я» як центр нашої емпіричної самосвідомості, безумовно, живиться із соціального досвіду, то саме виникнення емпіричного «Я» передбачає глибше «Я» – дане в безпосередній самосвідомості до всякого досвіду» [5, с. 44].

Так, Т. Ромм, О. Богданова вказують на те, що оскільки термін «соціальне виховання» висловлював реалії часу, що були пов'язані з появою того чи іншого соціального питання та соціальних проблем, результат вихованості також вказує на реалії часу [15].

Висновки. Дослідження показало, що на даний момент ми маємо суперечності між потребами суспільства в розвитку соціальної зрілості громадян і роллю соціального виховання в культурно-освітньому процесі. Для вирішення

цієї проблеми сучасне суспільство, відшукуючи сенси, прагне модернізувати систему соціального виховання. Дослідники вважають, що соціальне виховання учнів як проблема може бути вирішено у процесі освітньої діяльності, але водночас зважають на важливість соціальної відповідальності, досвіду реалізації соціальних умінь. Взаємозв'язки між представниками різних релігій і етнічних груп, які з давніх часів переселилися на територію Північного Приазов'я, мають звернути на себе більш пильну увагу фахівців соціальної сфери, сфери освіти і культури.

У дослідженні представлено основні механізми соціалізації, соціальний вплив на виховання, програми і методики соціального розвитку і через змістовність (ідеї про соціальне виховання, теорії соціалізації, закони, основні підходи до соціального виховання й ін.) цей комплекс може бути важливим арсеналом для представників соціально-культурної сфери, сучасних учителів і працівників соціальної роботи, вихователів недільних шкіл тощо.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
2. Бондаренко Т. Соціальне виховання студентської молоді засобами педагогічного краєзнавства : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Умань, 2012. 20 с.
3. Гурова А. Исторические закономерности и тенденции духовного развития личности в педагогике Украины : монография. Москва : Прометей, 2000. 380 с.
4. Дулина Г. Роль православной традиции в духовном становлении человека. *Вестник Чувашского государственного педагогического университета им. И.Я. Яковлева*. 2013. № 1 (77). Ч. 2. С. 58–62.
5. Зеньковский В. Педагогика. Москва, 1996. 153 с.
6. Зеньковский В. Принципы православной антропологии. *Страницы русской зарубежной печати*. Москва : Канон, 1990. С. 15–20.
7. Канишевська Л. Теоретико-методичні основи виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2011. 38 с.
8. Корницька Ю. Виховання соціальних цінностей у студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2011. 22 с.
9. Krasiukova Maryna. The influence of the inter-denominational composition of the peoples of the Northern Azov region on the educational institutions of the last quarter of the XIXth to the beginning of the XXth centuries. *Problem space of modern society: philosophical-communicative*

- and pedagogical interpretations* : collective monograph. Part II. Warsaw : BMT Erida Sp. Zo. o, 2019. 668 p. P. 116–129
10. Матвеев П. Моральные ценности : монография. Владимир, 2004. 190 с.
  11. Плоткин М. Теория и практика социального воспитания школьников : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2003. 376 с.
  12. Попович В. Взаємозв'язок соціального вчення православних церков і богословської освіти в Україні: філософсько-релігійознавчий аналіз : автореф. дис. ... докт. філос. наук: 09.00.11. Київ, 2018. 32 с.
  13. Рассказова О. Развитие социальности учнів в условиях инклюзивной освіти: теория та технология : монография. Харьков : ФОП Шейніна О.В., 2012. 478 с.
  14. Рижанова А.О. Развитие социальной педагогики в социокультурном контексте : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2005. 50 с.
  15. Ромм Т., Богданова Е. Социальное воспитание в трансформирующемся обществе : монография. Новосибирск : Изд. ФГБОУ ВПО «НГТТУ», 2012. 278 с.
  16. Соціально-психологічні засади становлення екологічно орієнтованого способу життя особистості : монографія / Ю. Швалб та ін. ; за ред. Ю. Швалба. Київ : Педагогічна думка, 2015. 216 с.
  17. Яблоков И. Общение верующих как фактор формирования психологии религиозной группы. Конкретно-социологическое изучение состояния религиозности и опыта атеистического воспитания / под ред. И. Панцхава. Москва, 1969. С. 47–67.

Kuznietsova M. The essence and mechanisms of social education of student youth in Christian denominations of the peoples of the Northern Azov region

The article defines the nature and structure of the peculiarities of the formation of social education of student youth in the Christian denominations of the peoples of the Northern Azov region, in particular, in the global system of development of the multi-religious environment.

The main mechanisms of socialization, social influence on the pupil, programs and methods of social development which can be useful for further study of representatives of social and cultural sphere, modern teachers and workers of social work, tutors of Sunday schools, etc. are presented in the work.

The article analyzes the research on the coverage and aspects of the social education of Christian denominations youth in the Northern Azov region.

The conditions of social education of young students in the Northern Azov region are analyzed in various aspects. First of all, it is a cultural and historical aspect, namely the uniqueness of the formation of the Northern Azov region as a specific multi-denominational region, which was influenced by many factors. There are reasons to believe that these factors directly influenced its historical formation.

The paper presents better ideas for solving a significant problem – raising the level of social education of modern youth in the territory of the North Azov, as the social education of student youth in the Christian denominations of the North Azov is gradually acquiring new characteristics and content. This happens both individually and in groups, as well as regionally and globally. This leads to a different look at the problem of developing and using social education techniques, taking into account individual, group, regional and global contexts.

A multi-religious environment, constantly enriched with dialogical universals, creates an atmosphere of social experience that is conducive to promoting social upbringing, development of youth students' desire for self-realization. Their desire to grow, both spiritually and culturally.

In the article it is noted that an environment in which a deep respect for representatives of other religions and denominations is formed, teaches students to respect another person, accustoms to improving the ability to adequately perceive the spiritual and social worlds of others, shapes social activity aimed at creative enrichment around the world spiritual and social values.

Key words: *student youth, peoples of Northern Azov region, socialization, social education, Christian denominations, education.*